

kindje Jezus.³¹ Daarom zijn de kranten van Kamp Zeist alsnog nagekeken. De wekelijkse *Kampbode* is vrijwel compleet bewaard gebleven en bevat toch enkele interessante berichten.³²

Een mededeling over kerkbezoek of een beschouwing van een geestelijke komen hierin niet voor; voor de soldaten was de zondag een dag waarop je toneel kon zien en kon ontspannen. Soms maakte de redactie zelf een bijbelse verwijzing: al die jaren was er een rubriek *Gesprekken met den dwazen jongeling* en éénmaal was er een kop *Want alle vleesch is als het gras*.³³ Kerstmis was steeds aanleiding tot een beschouwing door de redactie of door een dame uit Baarn, E.H. du Quesne van Gogh. Zij schreef over het Godskind als licht der verwachting in donkere dagen en een jaar later volgde haar gedicht *Kerstvertroosting*.³⁴ Toen een soldaat van 28 jaar overleed aan de Spaanse griep en na vier jaar zijn geliefde dus niet terug zou zien, leidde dat nog tot een ontboezeming van de redactie: 'Aan de ondoorgrondelijke beschikking van den Oppersten Wil, die een streep haalt door alle menselijke verwachtingen, onderwerpen wij ons.'³⁵

We weten dat er in elk kamp erediensten werden gehouden, maar die waren voor de meeste militairen vermoedelijk niet zo aantrekkelijk. Toch mogen we veronderstellen dat de diensten vanzelf spraken en niet in de kampkranten vermeld hoefden te worden. Er waren inderdaad ook één of meer katholieke geestelijken: éénmaal stelde aalmoezenier De Ridder een politieke spreker en een zanger voor op een zondagse feestavond.³⁶ Bovendien deden priesters, *seminaristen* (priesterstudenten) en kloosterlingen dienst als brandcardiers; zij hadden op hun uniform een gouden of rood kruisje en werden daarom *Mannen van den Kruiskensbond* genoemd. Ook vrome soldaten die een schildje van het Heilig Hart op hun borst speldden werden soms als leden van deze bond beschouwd.³⁷

Tenslotte weten we iets meer dankzij een recent artikel van Hans Zijlstra over de situatie in de gemeente Zeist en Kamp Zeist. In oktober 1914 kregen de burgervluchtelingen daar eerst onderdak op verschillende plekken, waaronder twee wijkgebouwen van de kerken, het katholieke Sint Joseph en het hervormde Irene. In dit laatste pand sliepen eerst 109 Belgen, maar toen de zondag naderde en bleek dat er geen dienst gehouden kon worden wilden de hervormden geld zien. De gemeente noemde dit boos 'profiteeren' en Irene werd binnen de maand ontruimd.³⁸

Zijlstra meldt ook dat het Belgische leger vóór de oorlog drie katholieke *aalmoezeniers* telde en één protestantse (in Nederland dus veldprediker genoemd). Inmiddels was dominee Fons Decoster actief in Zeist en zijn collega J.C. van Belleghem in Harderwijk. Ook waren er in Zeist een katholieke en een protestantse kerkbarak.³⁹

Decoster had al rond de jaarwisseling een bijbelstudiekring op-

³¹ Kriegsman 142-143, 175-180.

³² Zie noot 27. Nagekeken zijn alle nummers van 1915, de nummers rond Kerst, de januarinummers en de laatste nummers van augustus 1918. Van *Le Courrier* zijn maar 24 exemplaren over; deze heb ik alle gezien, maar hierin staat niets nieuws.

³³ *De Kampbode* 5-12-1915.

³⁴ *De Kampbode* 24-12-1916, 23-12-1917.

³⁵ *De Kampbode* 18-8-1918.

³⁶ *De Kampbode* 4-2-1918.

³⁷ *De Kampbode* 18-8-1918.

³⁸ Hans Zijlstra, 'Een oase in de woestijn: hulpverlening in Zeist tijdens de Grote Oorlog', *Jaarboek Oud-Utrecht* (2015) 223-252, ald. 237.

³⁹ Zijlstra, *Oase in de woestijn*, 232.